

Suorituksen arviointia vai arvioinnin suoritusta?

Yliopistoissa ja valtiohallinnossa kuohuu. Jopa tutkija, joka tutkii, opettaa ja konsultoi arvioinnista, epäroï arvioida työntekijän suoritusta - omasta puhumattakaan. Yhtäältä toiset esittävät, ettei yliopistotutkijoita voi arvioida, mutta toisaalta toiset tietävät kenet ottaisivat tutkijaksi tai opettajaksi, jos vain saisivat. Siis mistä on kyse kun henkilön työssä suoriutumista tulisi arvioida? Arvioimmeko hyväksi työssä suoriutujaksi ajattelua, ei tekoja tekevän, vai tekevän, mutta ajattelemattoman.

Tieteenhistoriassa lukuisat nobelistit olisivat tekoina arvioiden pärjänneet varsin kehnosti. On paljon myös niitä, jotka eivät ole ajatelleet mitään 'suuria', mutta saaneet elantonsa tutkijoina. Mutta jos kannustamisen tarkoituksena on se, että juuri ajattelusta ei pidäkään erikseen palkita - ennen kuin se vasta on todeksi todettua - niin silloin kannustamintekoihin olisi aina karhunpalvelus tieteelle. Ihminen tekisi enemmän kuin ajattelisi. Tässä mielessä yliopistoissa onkin ymmärrettävää, että laitosten ja tiedekuntien johtotehtävistä tulee itse asiassa rangaista taloudellisesti, koska ihmiset käyttävät aikaansa väärin asioihin. Rangaistuksen syy on selvä. Näissä organisaatioissa tieteen pyhän liekin tulee olla kaikkea tärkeämpää. Entäpä, jos ajattelusta ei todella tulekaan palkita taloudellisesti henkilökohtaisen työssä suoriutumisen osassa? Ehkä tämä olisi oikein, koska näinhän yliopistot tekisivät juuri sitä mitä varten ne ovat alunperin perustettukin. Jos ajatteluun kannustaa, kannustaa tekoihin. Toisaalta suoritus-kannusteilla voidaan poimia heikkoluonteisimmat älyllisestä motivaatiosta vieraan-tuneet tulostaiturit ulos perinteisistä yliopistoista. Jäljelle jäävät jääräpäisimmät tieteen pyhän liekin nimeen vannovat ajattelijat. Tämän idean mukaisesti kuuliaisat suorittavat ja juoksevat paikasta toiseen ja ajattelevat kirjoittavat juoksijoille virstanpylväitä. Näin erotellaan tieteelle sielunsa myyvät, aineelle sielunsa myyvistä - eikö tämä ollut alun-perin tarkoituksin?

Ongelmana tässä on tietysti se, että yliopistot ovat jo tilanteessa, jossa suoritteita on tultava sopivan tasaisesti, jotta rahaa tulisi edes vähän. Nimenomaan edes vähän, koska nyt ei edes niitä, jotka aikovat tekevnsä opiskelijoiden opinnäytteitä valmiiksi voi rangaista hengissä suoriutumisesta. Tekninen tehokkuus on hiottava tuotantoprosessissa huippuunsa siten, että jokainen tutkija on tasalaatuinen tuotannon tekijä. Kuten eräs harvardilainen kollega totesi: "Nyt ne aikovat viedä meiltä ainoan torstai-päivänkin opetukseen - nauroivat kun totesin ajattelevani." Yhdysvaltalainen kollega Georgia Institute of Technologysta Techista totesi hiljan, että heille on asetettu tulostavoite uusille jatko-opiskelijoille: aikaisemmin kolme vuotta lukemiseen ja ajatteluun käytetty aika on supistettava kolmeen kuukauteen, koska olennaista on tutkintojen määrä, ei laatu. Sitä paitsi yleisopinnoista voi karsia ja rajautua vain olennaiseen. Kollega jatkoi vielä, että tulkitse tämä sitten näin: tulla tyhmemmäksi tohtoriksi kuin aikaisemmat.

Siis mitä arvioimme kun arvioimme työsuoritusta? Arvioimmeko sitä, montako näennäisesti nättiä ja sisäsiistiä julkaisua tutkija(t) tuottavat vuodessa. Jokainen tietää, että siellä missä tätä peliä on pelattu vuosia ei ole aina ollut varmuutta edes siitä, mitä tiede oikeastaan on. Kuten eräs lääketieteen kollega totesi aamukuudelta kuntosalilla: "Et usko, että ottaa pattiin lukea toinen toistaan siistimpiä ja tyylikkäimpiä käsikirjoituksia, joissa ei ole tutkijoiden omaa ajatusta nimeksikään - ja pahimmillaan artikkeli testaa

jonkun toisen ajatusta, jossa on ollut sitä yhtä vähän". Vuosia sitten eräs kollega totesi määräaikaisessa virassaan, että et usko että on tylsää tuottaa papereita, joita ei itsekään arvosta".

Siis mitä arvioimme kun arvioimme suoritusta. Hallintotieteilijän tulisi aina olla tässäkin kiinnostuneempi siitä, mikä vaikutus on sillä mitä tekee. Ongelma on siinä, että jos ei tee mitään, niin on aika vaikeaa osoittaa, vaikuttaako se kehenkään. Eli mikä on se aikaväli, jossa suorituksia arvioidaan. Ja jos tähän kytkee julkaisut, on aika useilla vaikeuksia pärjätä. On näet niin, että impaktit eivät kunnioita kiihkeää poikkeavaa ajattelua, johon ei viitata tai edes löydetä tai sitten uusia suppeita tieteenaloja.

Siis mitä arvioidaan kun arvioidaan suorituksia? Ollaan jälleen samassa ongelmassa kuin opetuksessakin. Kysyessäni aikoinaan salilliselta ammattikorkeakoulun opettajia, mistä tiesitte, että juuri tuo opetus oli vaikuttavaa, niin yksi totesi: kun meillä oli niin hauskaa. Voisi yhtä lailla ajatella, että vaikuttavaa opetusta olisi se, että ihmiset ahdistuisivat kuollakseen. Todellisuudessa se, mihin oppimisella pyritään, tahtoo helposti näissäkin vaikutuksissa unohtua. Jos vuodesta toiseen on lehtorina oppinut opetuskooneen taidot, niin onko tämä merkki hyvästä suorituksesta. Kyllä ja ei - mieluummin yliopistossa isolla EI.

Mutta jokaisen työ on silti arvioitavissa, jos vain kriteereistä päästään yksimielisyyteen. Outoa on tietysti se, että jos ajattelun arvioimiseksi olisi luotava kriteerit. Ikään kuin pohdiskelijat ja puuhastelijat eivät toisistaan nyt erottuisi ja itse eroaan tuntisi. Toisaalta jopa tämä naivilta tuntuva ajatus saattaisi olla jopa yliopistoidean pelastus. Onhan tunnettuna vitsinä kerrottu sitä, että yliopistoihin aikoinaan hakeutuivat ne, jotka eivät päässeet oikeisiin töihin. Yliopistossa suoriutuu kaikki. Ajattelukriteerit voisivat olla tarpeen, jotta tarpeettomista suorittajista päästäisiin eroon ja päästäisiin rauhoittamaan yliopistot ajattelijoille. Mihin nämä muut kuin 'munkkiperinnettä' vaalivat sitten menisivät? Kilvan korkeakouluihin ja yliopistoihin, joiden opiskelijatkin kutsuvat opiskelua koulunkäynniksi, pisteiden pikametsästykseksi. Suoritusten arviointi voisi olla siis ajattelun seulontaa siten, ettei professorienkaan tarvitsisi keskittyä siihen, mihin lakia ei velvoita vaikka toisin luullaan: rahan keruuseen suoritteilla. He voisivat vaalia ajattelua niin paljon, että raha tulisi sen luokse. Niin jotkut (o)saavatkin tehdä - ilman suoritusarviointia.

Niinpä vuonna 2090 yliopistoihin pääsevätkin ehkä vain ne, jotka osaavat osoittaa ajattelevansa niin, että kausaaliyhteys suoritusten laatuun on osoitettavissa erillisillä testeillä. Mutta vain harvat ja valitut osaavat. Yhä harvempia kasvatetaan ajattelijoiksi, koska 'messuhallit suoritteilla alta aikayksikön ' täyttävät yksiulotteiset arvioijat ovat kannustetuimpia olentoja mitä maa päällään kantaa. Elämäntapa-ajattelijat eivät saa osakseen huomiota, koska eivät ole osa järjestelmää - heillä on 'elämän yliopistonsa'. Mutta ketkä uudistavat silloin maailmaa, jos suorittajat selättävät moraaliset tieteen liekkiin sitoutuneet. Vai onko mahdollista sittenkin se, että arvioinnissa onnistutaan ja todetaan eräs klassinen väite todeksi: ne, jotka kirjoittavat myös ajattelevat, ne jotka eivät ajattele, eivät myöskään juuri kirjoita. Tuon suorituksen arvioikoon tuon ajan arvioinnista suoriutuneet: kirjoituksillaan ajattelua tuottaneet, ei julkaisuja.

Jari Vuori